

Deimantė Daugintytė

ŽODŽIŲ ŽEMĖLAPIAI

Butkutė I. *Karavanų lopšinės*. – Vilnius: Tyto alba, 2011.

Debiutinė Ilzės Butkutės knyga *Karavanų lopšinės* pristatyta tradicinėje Vilniaus knygų mugėje. Girtina, kad ir didžiosios leidyklos (šiuo atveju – „Tyto alba“), daugiausia orientuotos į populiariąją literatūrą, atsigręžia į jaunos autorius. Leidykla priėmė, o gal ir pati sau kėlė iššūkį – parengti eilėraščių rinkinį serijoje „Nauji vardai“ (leidžiama nuo 2009-ųjų). Keturios ankstesnės debiutinės knygos – romanai ir smulkioji proza.

I. Butkutės *Karavanų lopšinės*, palydėtos A. A. Jonyno, yra apgaulingas reiškinys. Pirmiausia, tai nuoseklus eilėraščių tinklas. (Tikiu, kad autorei puikiai sektųsi rašyti didelių poetų mėgtus eilių romanus, poetines apysakas ar kt.) Knyga kaip kinas. Kinas kaip sulydyti juostoje daiktai. Daiktai kaip gyva poezija. Debiutantė išmaniai žongliruoja objektais ir įvykiais. Jie – lyg padegti fakelai, ir autorė moka elgtis su žodžiais. Apibūdinant bendrą knygos eilėraščių vaizdą, būtų galima pritaikyti stiklo metaforą. Subjektas yra tarsi po stiklo gaubtu, bet pasaulį suvokia vitražo principu. Veikiantieji ir jų aplinka egzistuoja tik toje tikrovėje – magiškame kitame pasaulyje. Vaizdai griūva, keičia vienas kitą be sustojimo, akcentuojama montažo technika. Autobiografinės detalės dažnai tampa dar vienu vertės matu, bet šiuo atveju autorės asmuo neapčiuopiamas. Žinoma, gali būti, kad subjektas yra šalia autorės, tik skaitytojui neafišuojama jo priklausomybė nuo kuriančiosios. Todėl I. Butkutės tekstai puikiai gali funkcionuoti ir be jos. Tai privalumas ir kartu trūkumas, nes autoriaus gyvenimo tekstas dažnai papildo kūrybos suvokimą.

Paradoksalu, kad šis kitas pasaulis yra itin vitališkas ir gyvas, o poetinis gaivalas suvaldytas – tai džiugina. Eilėraščių frazės tikslios ir tiesiai kertančios. Frazės – lyg moterys, suveržtos korsetais. Tad natūralu, kad kartais ima atrodyti, jog visa – gerai suregzi žodžių tinklai. Bet juose gausu žavaus veržimosi, žodžių varžymosi tarpusavy. Lietuvos radijo laidoje „Literatūros akiračiai“ Mindaugo Nastaravičiaus kalbinta I. Butkutė teigė, kad jos tekstai ateina iškart – struktūruoti, tiksliai sudėlioti. Lyg jai būtų duotas žemėlapis su nuorodomis į tikslą. Galima tik pasveikinti turint tokį talentą. Turbūt ir dėl šios priežasties autorei taip rūpi nežinomi užkaboriai, ieškomas dar neatrastas pasaulis. Tai ryšku ir įvaizdžių plotmėje, ir paties teksto tėkmėje. Netikėti gretinimai išplečia žodžių semantinius laukus. Autorės įžvalgumas leidžia užčiuopti patį daiktą, reiškinio tikrumą. Apmąščius visus ėjimus ir galimybes, galima deramai pasirinkti. Šitai nebūtinai reiškia, kad eilėraščiai yra konstruojami, sakyčiau, tai protingas

žvilgsnis į ateinančius tekstus. Pasverti ir suvokti, ko jie iš tiesų yra verti. Tikriausiai ir tai sustiprino knygos vientisumo idėją. Beje, tekstuose dažnas laikymo, turėjimo, nešiojimo motyvas. Tai kalba apie siekį įdaktinti tikrovę, suteikti kūniškumo aspektą.

Subjekto kitame pasaulyje, kurio identifikuoti realybėje nebūtų galima, nes jis iš esmės magiškas, laiko matmuo neegzistuoja:

Nebūsimo linksnis. Ir laikas daugiau neateis –

jis nevaikšto, nebuvo nebus, mano laiko nebūna –

nesensta žirgai ir alėjos, o vyno rūsys

netušėja, ir vynas vis jaunas

„Paryčių grafystė“, p. 7

Veikiama lyg belaikėje erdvėje, kurios vieta nežymima tikrovės kontūrais. Vakuumas, kuriame egzistuoja vaizduotės deformuoti reiškiniai. Erdvėlaikio prasme laiko matmuo probleminamas, tačiau vidiniame teksto lygmenyje jis tampa gyvybės sinonimu. I. Butkutei patinka žongliruoti abstraktais, autorei sekasi su jais tvarkytis neapsunkinant teksto tėkmės. Eilėraštis „Skylutė skafandre“ – „Suskaičiuok, kiek keliavome sapno ir laiko, / skriestuvais matuodamas liūtį“ (p. 35) – suderintas labai tiksliai, todėl jaučiamas tikrumas tiek renkantis žodžius, tiek juos išdėstant. Sklandumas užtikrina natūralią įtampą, kuri traukia; ritmika ir vidinė teksto harmonija papildo viena kitą. Čia galima pabrėžti autorės estetikos pojūtį, ryškų per visą knygą, grakštumą kalbant net apie šiurkščius dalykus:

Dabar – – aš tik smėlis,

manęs nebeklausia gyvatės

kas dangų išskynė,

kas vanagu nusmeigė liūtį.

[...]

Ar daug užgyvenom? –

Vien tai, ko daugiau nedaryčiau. –

Net šarvo drabužį –

ir tą susidėjau į kraitį.

Tiesa, šleikštulio ar negatyvumo, subjekto pasaulyje nėra daug, tačiau kartais jaučiamas konstravimas, dirbtinumumas, tuomet susvyruojama. Tekstas „Lijundra“, manau, nėra adekvačiai įvertintas, kadangi kai kurie gretinimai, pačių vaizdinių kampuotumas kiek komiškas. Galbūt šis tekstas sumanytas kaip intriga skaitytojui, kitokios estetikos bandymas, bet ar verta gadinti tikrai rimtą, apgalvotą tekstų tinklą keletu nepavykusių posmų.

Autorė Knygų mugėje per minėtąjį pokalbį teigė beveik neskaitanti kitų poezijos. Nežinia, ar tai, ar kas kita padėjo išvengti poetinių klišių, abejotino naujumo įvaizdžių. Išimtis būtų kelis kartus nuskambėjęs venų motyvas: „venose vežamas laikas“ („Išjungtas“, p. 32), „[m]ano venomis teka naktis“ („Nepažįstami kelio ženklai“, p. 33), „[r]ankose mano – žemėlapis venų“ („Lijundra“, p. 28). Manychiau, kad skyriaus „Ekspedicijos“ tekstai labiau eksperimentiniai, autorė bando save, tai svarbu, bet jie neturi tokios potencijos, kaip, pavyzdžiui, skyriaus „Miestai“ eilėraščiai, ir ypač pirmieji. Tarkim, „Supimas“ sudarytas iš mažųjų poetinių miniatiūrų, kurios darniai ir jaukiai koegzistuoja tekste:

*Ilsėkis, aš noriu tave apkamšyti.
Miegoki, nes niekas tavęs neišgano,
tik jūrligės vartoma sapno valtelė*

„Supimas“, p. 42

Kajokiška rimtis ir subtilumas. Beje, šiame tekste gausu daiktavardžių grandinių, ir jos nėra kiek neapsunkina lengvai vingiuojančio srauto. Sklandu, kalbama svariai, ne paviršiais. Kitame eilėraštyje erdvę išplečia įvaizdžių gausa. Gražiai sužaidžiama pabaigoje: „ir taikos / įsprūst vidun aušra – tik ji ir spės. / Nes visa kita buvo pramanyta“ („Vienas vardas“, p. 47). Kuomet į pabaigą smulkėja frazės, galima laukti netikėtumo, savotiško akibroko, iš esmės keičiančio ligitolinį kalbėjimą.

Daugelyje knygos tekstų, ypač pirmuosiuose, galima užfiksuoti įdomų ėjimą: sustojama ties viena fraze, kuri yra kartojama – tai lyg buvimas čia ir dabar – trumpas įsitvirtinimas tekančiame žodžių sraute: „[n]eprašvis – // neprašvis iki galo, ir mano bekrastė grafystė / šią dieną – ir daugelį tavo dienų – bus toliau“ („Paryčių grafystė“, p. 7). Subjektas siekia fiksuoti akimirką. Kartojimas stiprina įtaigą, kuria išskaičiavimo įspūdjį. „Atrodo, kad visa – tik prielipos, lipę, prilipę, / kol ejom per miestą, nešiodami seną žibintą“ („Plunksnos ant juodo drabužio“, p. 44) – žaismė jaučiama, ir žaidybiniai elementai, dailiai įsilieję

į tikslią techniką, neatrodo kaip balastas. Vėl iškyla I. Butkutės kūrybos paradoksalumas: forma tiksli ir aiški, bet nevengiama žaismės, ironiško šypsni, kurie papildo griežtą, vientisą struktūrą. Bet dažniausiai intonacija jautri ir kiek melancholiška. Kalbos švelnumas ir išlaikytas žodis yra stiprybė, jėga, palaikanti besiveržiantį srautą. Vienas eilėraštis netgi primena N. Miliauskaitės poezijos kalbančiąją, tik debutantė kitaip išgyvena tylą, pauzes. Ir, žinoma, rašymo forma visai kitokia. Šią asociaciją sukėlė pirmasis knygos tekstas: „[t]a mergaitė – jos vardo neištaria / suolo draugai [...] aš matau, jai atrodo, kad plyštame kartais, dažniausiai iš gėdos, kartu / sutrupėdami“ („Regresinė hipnozė“, p. 6). Vienišumas, atskirumas nuo pasaulio N. Miliauskaitės poezijoje ryškus, o I. Butkutės tekstuose retas, bet jas sietų metafizinis, nenusakomas ilgesys ir giliamatis įsižiūrėjimas į daiktus. Kaip N. Miliauskaitei aktualus tiesiogiai nepažįstamas Rytų pasaulis, taip I. Butkutei – savotiška užburta karalystė, kurioje veikia magiški daiktai. Jaunoji autorė grįžta į vaikystės paslaptį, turėdama suaugusiojo patirties ir skvarbų žvilgsnį. Grafystės sodai, ar keliaujančio cirko trupė tampa subjekto namais vienam eilėraščiui, kaip vaikystės išsipildymas. Užburtos karalystės įvaizdį galėtume laikyti retrospekcija į vaikystę, bet veikiančioji I. Butkutės eilėraščiuose – moteris, ir jos moteriškasis pradas išryškintas. Buvimas moterimi autorei aktualus, ir dera pabrėžti, kad keliuose tekstuose, kuriuose pasirodo moterys, nešiojančios laiką, itin stiprūs ir įtaigūs. Moterys lyg kariatidės, nešiojančios / laikančios laiką. Jos visuomet fatališkos, kontroversiškos, geidžiančios gyventi. Jų aistra – visomis prasmėmis atskleisti savo gaivališką prigimtį.

Pavadinimas *Karavanų lopšinės* ir charakterizuoja knygą, ir klaidina. Grįžimas į vaikystę – tai grįžimas su motinos daina lopšyje, į proto nežabojamą vaizduotės pasaulį – užburtą karalystę. Bet I. Butkutės kalba visai netyli, ji nėra nuspėjama. Tekstų intonacijos subtilios, bet žodžiai liejasi, struktūra įpareigoja frazes dėstyti tvarkingai, nors ekspresija ryškiai juntama. Taip susidaro ambivalentiška situacija, atviras paradoksalumas, kuris žavi. Tad debiutuojanti autorė pasirodo jau atradusi savo eilėraščio pasaulį, pagrindinius įvaizdžius ir sietinus motyvus. Siekia kalbėti tiksliai, struktūruoti, valdyti metrinės formas. Kai kada frazės apauga antraeiliais aidais ir strofos apsunksta, bet tai gali būti suprasta kaip keliasluoksnis sodrumas. I. Butkutė nekuria asmeninės mitologijos, neperkelia autobiografinių detalių į poetinį diskursą. Tai leidžia kalbėti apie siekį atskirti autorių nuo tekstų, pastarųjų savarankišką gyvenimą. Individualusis „aš“ neafišuojamas, kaip ir žmogiškumas, subjektai nutolę nuo mūsų dabartinio supratimo. Poetinė erdvė gali būti identifikuojama kaip magiška vieta: sodas prie dvaro, kartais – bekontūris kambarys. Laiko supratimas probleminamas, kai kada fiksuojamas akimirkos blyksnis, kartais erdvė atskiriama nuo laiko ir vaizdas kuriamas lyg vakuume. Dažnai tekstai kuriami iš mažyčių vaizdų – savotiškų miniatiūrų, kurios apjungiamos asociatyviniais ryšiais. Autorė neieško tiesioginių poetinių

mokytojų, nekuria aplink save bičiulių, mokyklų rato, tad tekstai pretenduoja į universalumą. Telieta dar kartą pasveikinti, pasidžiaugti jaunos autorės sėkmingu debiutu ir skaityti:

*Aš moteris – praviras langas,
po benkartą skersvėjį nuogą
kas naktį vis pakasu tyliai
sode, ir nusikerpu sruogą*

*plauky, prisigėrusių kvapo
tų rankų, kurios ir neliestų*

„Siuvinėjimas peilių sode“, p. 16

Deimantė Daugintytė, „Žodžių žemėlapiai“, *Literatūra ir menas*, 2011, geg. 27, p. 5.